मरणमेति प्राप्नोति यदाह वसिष्ठः "अष्टाङ्गस्य पितृपञ्चकस्य षड्वङ्गिधिष्ण्यत्रयतुरयमर्त्तः। त्रिमैत्रभः पद्मजसंनिभोऽपि क्षौरी नरोऽब्दान्निधनं गतः सः" इति। पद्मजो ब्रह्मा तत्सन्निभस्तादृशस्तदुपादानं कैमुतिकन्यायसूचनार्थम् ननु रत्नमालायां "घटकृत्तिकः पञ्चमघस्त्रिमैत्रो ब्रह्माष्टकोयश्चतुरुत्तरश्च। क्षौरी स वर्षं चतुराननोऽपि न प्राणितीति प्रचुरः प्रवादः" इत्येवं सामान्यतः तिसृणामप्युत्तराणां ग्रहणाद्विरोधः इति चेत् मैवं अत्राप्युत्तरापदेन प्रथमोपस्थितिकत्वाद्विधिवाक्येन सहैकवाक्यतानुरोधाद्योत्तराकालगुण्येव रहस्यते नाग्राद्रभाद्रपदे। यत्र तु वचनान्तरविरोधो नास्ति पौष्णमारुत मघोत्तरान्वितैरित्यादौ तत्र सामान्यतः सर्वासामुत्तराणां ग्रहणं भवति" पी० धा०

"प्राचीनस्वः सौम्यसुखोऽपि भूत्वा कुर्यान्नरः क्षौरमनुत्कटस्थः। उत्तरातितयायाम्यरोहिणीरौद्रसार्पपितृभेषु चाग्निभे। श्मश्रुकर्म्म सकलं विवर्जयेत् प्रेतकार्य्यमपि बुद्धिमान्नरः" ज्यो० त०

क्षुरधान न० क्षुरोधीयतेऽत्र धा-आधारे-ल्युट्। (भाँड) इति ख्याते नापिताल्लयापने पात्रभेदे "आनड्वाहेभ्यो यथा क्षुरः क्षुरधानेऽवहितः" शत० ब्रा० १४,४,२,१६ [पर्णयुक्ते २शरवणादौ त्रि० राजनि०

क्षुरपत्र पु० क्षुर इव पत्रमस्य। क्षुरधारे बाणे, क्षुरतुल्य-

क्षुरपत्रिका स्त्री क्षुर इव पत्रं यस्याः कप् अतइत्वम्। पालङ्कशाके राजनि०

क्षुरपवि त्रि० क्षुरतुल्या पविर्धाराऽस्य। तीक्ष्णाग्रभागे "ते ह स्म क्षुरपवी निमेषम्" शत०२,६,२,९ "क्षुरपवी क्षुरधारे" भाष्यम् निरुक्ते ५,५ पविशब्दस्य पूतार्थकत्वमाह" "पवीरघनेभिर्भवति यद्विपुनाति भूमिम्। "तं मरुतः क्षुरपविना व्यघ्नुः"

क्षु(खु)रप्र पु० क्षुरः (खुरः) इव पृणाति हिनस्ति पृ-क। (खुरपी) इति ख्याते १घासच्छेदनास्त्रे, तत्तुल्याग्रफलके २शरभेदे च हेमच०

क्षुरभाण्ड न० ६त०। (भाँड़)ख्याते नापिताल्लस्यापने पात्रभेदे "शीघ्रमानीयतां क्षुरभाण्डं क्षौरकर्म्मकरणाय गच्छामि" पञ्चत० [हेमच०

क्षुरमर्दिन् पु० क्षुरं मृद्नाति मर्दयति मृद-णिनि। नापिते

क्षुरमुण्डिन् पु० क्षुरेण मुण्डयति मुण्ड-णिनि ३त०। नापिते। शब्दचि

क्षुराङ्ग पु० क्षुर इवाङ्गमस्य। गोक्षुरे (गोकुरो)। राजनि०

क्षुरिका स्त्री क्षुद्रः क्षुरः ङीप् संज्ञा क। १छुरिकायां (पालङ्क) २शाकभेदे राजनि०

क्षुरिकापत्र पु० क्षुरिका क्षुरिकेव पत्रमस्य। शरे राजनि०

क्षुरिणी स्त्री० क्षुर + अस्त्यर्थे इनि ङीप्। १वराहक्रान्तायाम् २नापितभार्य्यायाञ्च शब्दच०

क्षुरिन् पु० क्षुर + इनि। १नापिते, २पशौ च।

क्षुरी स्त्री सूक्ष्मः क्षुरः ङीप्। छुरिकायाम् हेम०

क्षु(खु)ल्ल त्रि० क्षुद्र(खुद्र) दकिप् क्षुद्र(खुद्र) तां लाति ला-क। १अल्पे, २लघौ, ३कनिष्ठे च हेम० स्वार्थे क। तत्रार्थे

क्षुल्लक त्रि० क्षुधा लक्ष्यते लक-आस्वादने घञर्थे क। १नीचे, २अल्पे च भरतः। २पामरे, हेमच० ३क्षुद्रशब्दे राजनि०

क्षुल्लतात पु० नित्यकर्म्म०। पितृकनिष्ठभ्रातरि जटाध०। एवं क्षुल्लपितामहादयोऽपि पितामहादिकनिष्ठभ्रातरि

क्षेत्र न० क्षि-ष्ट्रन्। १शस्याद्युत्पत्तिस्थाने केदारे (क्षेत) अमरः शस्यभेदेन तस्य नामभेदा शब्दरत्ना० उक्ता यथा "व्रीहिभवोचितं क्षेत्रं व्रैहेयं तत् समीरितम्। शाल्युद्भवोचितं यत्तु शालेयमभिधीयते। यव्यं यवोचितं क्षेत्रं यवक्य यवकोचितम्। षष्टिकोद्भवनं यत्तु षष्टिक्यं तत् प्रकीर्त्तितम्। तिलोद्भवोचितं यत्तु तिल्यं तैलीनमित्यपि। एवं माषन्तु माषीणं कौद्रव्यं कौद्रवीणवत्। तथा मुद्गस्य मौद्गीनमुस्यमौसीनमित्यपि। अथ मौद्गस्य मौद्गीनमणव्यमाणवीनवत्। माषकोद्भवमाषीमाषाणुप्रभवोचितम्। वीजाकृतसप्तकृष्टस्तु नीतिसमाह्वये। सीत्यं कृष्टस्य हल्यस्य तृतीयाकृतमित्यपि। त्रिगुणाकृतमित्येवं त्रिवारकृष्टभूमिषु। शम्बाकृतं द्विहल्यस्य द्विसीत्यं द्विगुणाकृतम्। द्वितीयाकृतमप्यत्र द्विवारकृष्टभूमिषु। द्रोणाढकक्षार्य्यादेर्वापादौ द्रौणिकस्तथा। सप्तादाढकिकः क्षारीकौ उत्तमर्णादयस्त्रिषु। आदिभ्यां प्रास्थिकादिश्च पाकादौ द्रोणिकोऽपि च

२देहे ३अन्तःकरणे ४कलत्रे, ५सिद्धस्थाने च मेदि०। सिद्धस्थानानि काशीक्षेत्रादीनि तानि भारतादौ प्रसिद्धानि कतिचित् संक्षिप्य प्रदर्श्यन्ते

तत्र वाराणसीक्षेत्रं यथा "आसन्नं युवयोः क्षेत्रमिदं वाराणसी तु यत्। कथितं नातिदूरे च वर्त्तते नरसत्तमौ"। कामरूपक्षेत्रं यथा। "नाचिरात् कामदं पुण्यं क्षेत्रं पीठं निगद्यते। चिरात्तु कामदो देवो नचिराद्यत्र ज्ञानदः। तत् क्षेत्रमिति लोके बहुगद्यते